

بررسی موانع گردشگری شهر شیروان

محمد مرادی^۱

دانش آموخته کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

مجید کریم پور ریحان

دانشیار جغرافیا و آمایش سرزمین، دانشگاه تهران، تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۱۲

چکیده

صنعت گردشگری پس از صنایع نفت و خودروسازی به سومین صنعت درآمدزای جهان تبدیل شده است و اشتغال‌زایی در آن به سرمایه‌گذاری کمتری نیاز دارد. کشور ما با برخورداری از جاذبه‌های بکر و تمدن چند هزار ساله براساس گزارش سازمان جهانی گردشگری، در ردیف ده کشور برتر دنیا در زمینه گردشگری قرار دارد، اما سهم کشور ما از این صنعت سود آور هم از نظر تعداد و هم از نظر گردش مالی بسیار ناچیز است و در این خصوص نیازمند برنامه‌ریزی منسجم می‌باشد. با توجه به وضع موجود و رشد و رونق این صنعت در کشور و استان‌های شمال شرقی (شیروان)، هدف پژوهش بررسی موانع توسعه گردشگری در شهر شیروان است. برای بررسی مسئله پژوهش از طریق روش اسنادی و کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است و یافته‌های تحقیق حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از قضاوت کارشناسانه (روش دلفی) و بهره‌گیری از شیوه پیمایش میدانی (مشاهده و پرسشنامه) به دست آمده است، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل تاپسیس به منظور بررسی موانع گردشگری شیروان استفاده شده است و نتایج نشان می‌دهد که از بین رفتن باغات به عنوان جاذبه گردشگری شهر به دلیل کم‌آبی و خشکسالی با کسب امتیاز ۰/۷۳۵ توانسته است در صدر معیارهای مورد بررسی قرار بگیرد.

کلمات کلیدی: گردشگری، موانع، شیروان

^۱. (نویسنده مسئول): moradi.mahammad.73@gmail.com

مقدمه

گردشگری بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت در دنیا به حساب می‌آید. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه زیربنایی می‌دانند؛ به ویژه در سراسر دنیا و در کشورهای در حال توسعه، یعنی در آنجا که شکل‌های دیگر توسعه اقتصادی مثل تولید یا استخراج از نظر اقتصادی به صرفه نیست یا نقش چندان مهمی در صحنه تجارت و بازرگانی ندارد، به توسعه صنعت گردشگری توجه زیادی می‌شود. متأسفانه علیرغم اهمیت بسیار بالا و حیاتی رشد صنعت گردشگری برای تمامی کشورها، اعداد و ارقام نشان می‌دهد سهم صنعت گردشگری در اقتصاد ایران بسیار اندک است. براساس آمار منتشره سهم مستقیم سفر و گردشگری نسبت به سهم سایر بخش‌های اقتصاد ایران در تولید ناخالص داخلی، حدود دو درصد از کل اعلام شده است.

علاوه بر این و با توجه به اینکه صنعت گردشگری صنعتی چند بعدی است، همزمان می‌تواند اثر مثبتی بر سایر بخش‌های کشور مانند کسب درآمد ارزی، کمک به اشتغال شهری و روستایی و کمک به بخش‌های خدماتی، حمل و نقل و ... داشته باشد و مهم‌تر از همه تغییر دید و نگرشی است که می‌تواند در سطح بین‌الملل و در عرصه ارتباطات جهانی بر دیگر اقوام و ملل مختلف جامعه جهانی گذاشت. به همین دلیل توجه به این صنعت از اهمیت بالایی برخوردار است و کشورها برای افزایش سهم خود برنامه‌ریزی‌های مفصلی را انجام داده‌اند. (میمندی، ۱۳۹۶). ایران نیز در زمینه گردشگری توانمندی‌های بسیار زیادی دارد و غنای جاذبه‌های گوناگون باعث شده که آن را جهانی در یک مرز بنامند. تنوع جاذبه‌ها در ایران به حدی زیاد است که تقریباً برای هر سلیقه‌ای انگیزه کافی برای سفر به این کشور وجود دارد. از این رو، برنامه‌ریزی، هدایت و توسعه گردشگری یکی از منابع بسیار مهم کسب درآمد و ایجاد اشتغال محسوب می‌شود که تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فوق‌العاده‌ای بر اماکن گردشگری دارد (علیزاده، ۱۳۹۴: ۲۳۵). علاوه بر تأثیرات مثبتی که گردشگری دارد به دلیل افزایش جمعیت و فشاری که به تبع آن بر منابع طبیعی و محیط زیست وارد می‌شود، این صنعت نیز می‌تواند اثرات مطلوب و نامطلوبی بر محیط زیست بر جای گذارد. بهترین راه حل این است که توسعه گردشگری به صورت پایدار باشد تا هم بتوان از اثرات مثبت آن که برآورده ساختن نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بهبود کیفیت زندگی است بهره برد و هم از محیط زیست منطقه حفظ و حراست نمود.

شیروان مرکز شهرستان شیروان و دومین شهر بزرگ و مهم استان خراسان شمالی است به دلیل وضعیت جغرافیایی خاص و طبیعت متنوع، برخورداری از پوشش‌های گیاهی و جانوری، برخورداری از آثار تاریخی و طبیعی متنوع از پتانسیل‌های بالقوه فراوان اکوتوریستی و توریستی فراوانی بهره‌مند است. سؤال پژوهش این است که مهمترین موانع موجود در توسعه گردشگری شهر شیروان چیست؟

با بررسی تجارب گردشگری در ایران و استان خراسان شمالی با تأکید بر شهر شیروان به نظر می‌رسد مشخص نبودن هدف‌ها و سیاست‌های گردشگری شهرستان، فقدان نیروی انسانی متخصص، عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری، کمبود و نبود تسهیلات مناسب و مطلوب، تبلیغات ضعیف، عدم برنامه‌ریزی اصولی و پایدار در راستای تجهیز زیرساخت‌ها، به همراه پاره‌ای از موانع فرهنگی و اجتماعی در این بخش از جمله مشکلات موجود در بخش گردشگری در این شهر است.

در ارتباط با مفهوم گردشگری و موانع موجود در این صنعت، پژوهش های متعدد خارجی و داخلی انجام شده است که به بعضی از آن‌ها اشاره می شود:

ایوانا لوگار، در مطالعه ای درباره مدیریت گردشگری پایدار در شهر ساحلی کریکوانیکا کشور کرواسی که در سال ۲۰۱۰ انجام داده است به ارزیابی تاثیرات منفی ایجاد شده صنعت گردشگری روی محیط زیست، جامعه، فرهنگ و حتی بر اقتصاد توجه می کند و با ابزار و تصمیم گیری های سیاسی سعی در بهبود و پایدارتر نمودن توریسم در این شهر دارد

بوسابا سیتیکارن در سال ۲۰۰۲ در مقاله ای با عنوان جنبه های گردشگری و توجهی کلیدی به توسعه پایدار به تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم صنعت گردشگری روی منابع طبیعی، ساختمان سازی و محیط فرهنگی در هر ناحیه توریستی و نواحی مجاور آن توجه داشته و به ابعاد گوناگون تاثیرات گردشگری بر جنبه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی توجه می کند و در نهایت راهکارهایی را برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری پیشنهاد می کند

داسل ویل راجر در سال ۱۳۸۸ در کتاب «مدیریت جهانگردی (مبانی، راهبردها و آثار)» که توسط محمد اعرابی و داوود ایزد ترجمه گردید، به نقش دولت و مدیریت کلان آن و وظایف دستگاه گردشگری که در امر سیاستگذاری و اداره آن ایفای نقش می کنند، می پردازد. او در نتایج کارش بیان می کند که اختصاص وزارت خانه ای کامل به امر گردشگری و هماهنگی با اهداف اقتصادی و اجتماعی کشور و ایجاد اشتغال برای ایجاد درآمد و تشویق سرمایه گذاران بخش خصوصی در این بخش و همچنین ایجاد قوانین امنیتی برای جذب جهانگرد مفید می باشد.

پایان نامه ای تحت عنوان «بررسی تطبیقی بازتاب های فضایی سیاست های جذب توریست در قبل و بعد از انقلاب اسلامی» که مطالعه موردی آن در شهرستان بابلسر می باشد در سال ۱۳۸۹ توسط آقای عیسی رضانی دارابی گردآوری شده است، که به بررسی گردشگری در ایران قبل از انقلاب اسلامی و بعد از انقلاب اسلامی و چگونگی جذب توریست می پردازد، نتایج این تحقیق نشان از آن دارد که گردشگری ایران در قبل از انقلاب از جهاتی پر رونق بوده است و موفقیت نسبی گردشگری ایران در قبل از انقلاب اسلامی دلایل متعددی مثل مسائل ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک را دارا بود. در آن زمان فرصت برای ورود جهانگردان از کشور های بزرگ جهانگرد به ایران فراهم بود. ولی بعد از انقلاب با کاهش گردشگران غربی بویژه امریکایی ها مسیر جذب جهانگرد به سوی حوزه های ژئوپلیتیک جدید یعنی کشور های همسایه سوق پیدا کرد، که خروج ایران از این ساختار به خاطر ارزش ها و ایدئولوژی هایی بوده است که بعد از انقلاب اسلامی مطرح و نسبت به قبل از آن تفاوت زیادی دارد.

آقای میثاق جعفریان در سال ۱۳۸۸ در پایان نامه خود با عنوان «علل توسعه نیافتگی و مشکلات گردشگری و مدیریت آن در استان مازندران» که مطالعه موردی آن شهرستان بابلسر می باشد به بررسی و تحقیق پرداخته و به عواملی که مشکلات و ضعف های گردشگری می باشد که شامل ضعف های موجود در بخش مدیریت، شناسایی موانع زیر بنایی و خدماتی مرتبط، شناسایی موانع و ضعف های موجود در بازاریابی و شناسایی موانع و مشکلات فرهنگی و آموزشی مرتبط با صنعت گردشگری توجه می کند. نتایج تحقیق او نشان از آن دارد که سازماندهی جامع و تشکیلاتی بصیر و بهره مندی از مدیرانی مجرب و آگاه و استفاده از برنامه ریزانی دانشمند و مجربانی خردمند و

دلسوز و همچنین بازاریابی و تبلیغات از امور بسیار مهم و کلیدی در صنعت گردشگری است و در واقع تبلیغات و بازار یابی صحیح رکن اساسی گردشگری است.

کامران علیزاده آذر و همکاران، مقاله « تحلیلی بر وضعیت توسعه گردشگری و موانع عمده جذب گردشگر در شهرها » را با مطالعه موردی شهر مهاباد در سال ۱۳۹۴ به انجام رساندند. بر اساس آنچه در این پژوهش بررسی شد، شهرستان مهاباد با مجموعه ارزشمند معماری- طبیعی، مذهبی، آیینی، تاریخی- فرهنگی و موقعیت تجاری و مرکزیت فرهنگی در منطقه و در فرامنطقه می‌تواند مرکز پیشرفت گردشگری و پویایی اقتصاد در منطقه باشد. بنابراین، یکی از اهداف اصلی و اساسی باید شناخت و معرفی ظرفیتهای و قابلیت‌های گردشگری مهاباد و حرکت در جهت بالفعل ساختن آنها با برنامه‌ریزی اصولی مبتنی بر حفظ مسائل محیطزیست و رعایت مسائل فرهنگی و اجتماعی در قالب راهبردها و سیاستهای توسعه پایدار و متوازن گردشگری باشد که به طور قطع این رویکرد نقطه عطف و تحولی در گردشگری شهرستان ایجاد میکند و آن را به جایگاه واقعی خود میرساند و در نهایت، توسعه مبتنی بر مزیتها و قابلیت‌های شهرستان را محقق می‌سازد.

سیدعلی حسینی، مریم پورزال و رضا ویسی تحقیق خود را با عنوان «نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری شهرهای ساحلی» در سالهای ۶۸ تا ۸۸ همراه با نمونه موردی نوشهر در سال ۱۳۹۲ به انجام رساندند. این پژوهش در پی شناخت نقش عوامل مدیریتی در توسعه گردشگری شهر نوشهر و ارائه راهکارهای مناسب جهت توسعه پایدار گردشگری در این شهر است. روش تحقیق توصیفی تحلیلی و نوع آن پیمایشی است. جامعه آماری، ساکنان شهر نوشهر با ۴۲۱۷۵ نفر بوده که طبق جدول مورگان از این تعداد ۳۵۰ نفر انتخاب شده است. در این نتایج نشان می‌دهد رابطه مثبت و معنادار بین ویژگیهای مدیران شهری، تغییرات رشد تسهیلات گردشگری و توسعه پایدار گردشگری و نیز عدم وجود رابطه معنادار بین تغییر کاربری اراضی ساحلی با توسعه پایدار گردشگری است.

علیرضا احمدی و همکاران، مقاله‌ای را با عنوان « موانع و مشکلات گردشگری در ایران » در سال ۱۳۹۳ به انجام رساندند. در این پژوهش بر اساس آمار سازمان گردشگری جهانی، ایران از نقطه نظر ورود گردشگر در مقایسه با کل جهان مقام صدم را داراست، درحالی که از نقطه نظر جاذبه‌های طبیعی و مصنوعی دارای رتبه دهم است. آمار گویا نشان دهنده سهم بسیار اندک ایران از درآمد جهانی گردشگری به رغم جاذبه‌های بسیار بالای آن است و شواهد نشان می‌دهد که گردشگری ما هنوز نتوانسته سهم بازار شایسته خود را به دست آورد و این امر نه به دلیل فقدان جاذبه‌های طبیعی یا آثار باستانی و یا شرایط آب و هوایی است بلکه صرفاً محصول بینش مدیریت و نرم افزار موجود در این صنعت است.

مبانی نظری

گردشگری عبارت است از فعالیت های افرادی که برای استراحت، کار و دلایل دیگر به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده، حداکثر برای یک سال متوالی در آنجا اقامت می‌کنند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۶: ۱۳). گردشگری از دیدگاه آرتو پورمن مجموعه مسافرت‌هایی را دربرمی‌گیرد که به منظور استراحت و تفریح و تجارت و یا دیگر فعالیت‌های شغلی و یا اینکه به منظور شرکت در مراسم خاص انجام می‌گیرد و غیبت مشخص جهانگرد از

محل سکونت دائم خود در طی این مسافرت موقتی و گذرا می باشد. بدیهی است کسانی که اقدام به مسافرت های شغلی بین محل کار و زندگی خود می کنند مشمول این تعریف نمی شوند (رضوانی، ۱۳۸۵: ۴).

انگیزه های گردشگری رابطه ی بسیار نزدیکی با جاذبه های گردشگری دارند. انگیزه های سفر، مقصد گردشگر را مشخص می کند؛ و جاذبه های گردشگری باعث ایجاد انگیزه در گردشگری می شود. رابطه متقابل انگیزه ها و جاذبه ها، نوع گردشگری را مشخص می کند و شناخت این ها در جهت بهتر شناختن صنعت گردشگری مفید می باشد.

هدف صنعت گردشگری به دست آوردن سود حاصل از خدماتی می باشد که گردشگران را به رسیدن، ماندن و لذت بردن از مقصد دچار می کند (بورتون، ۲۰۰۰: ۶۶). جهت رسیدن به این هدف، مقاصد گردشگری ناگزیر از رقابت و در نتیجه برنامه ریزی جهت ارائه خدمات بهتر و بالاخره ایجاد انگیزه سفر در گردشگران برای سفر به آنها می باشند. چرا که اگر هدف گردشگری وصول به منافع باشد، این امر بدون ایجاد انگیزه های لازم در گردشگران در مرحله اول و جلب رضایت آنها در مرحله دوم، تحقق نخواهد یافت. علاوه بر منافع اقتصادی که به نظر می رسد مهمترین انگیزه ی گردشگری باشد، انگیزه ها و اهداف دیگری نیز برای گردشگری وجود دارد، برقراری تعامل میان انسان ها و آشنایی ملل و اقوام مختلف با فرهنگ، نوع اندیشه و چگونگی زندگی یکدیگر و به طور کلی فراهم کردن زمینه ی تبادل فرهنگی، کمک به توسعه ی کالبدی مقصد گردشگری از طریق جذب گردشگران و تأمین سرمایه های لازم برای آن (دهستانی، ۱۳۸۳: ۲۱).

گردشگری پدیده ای است مولد انقلاب صنعتی که در دهه های اخیر به شدت در حال گسترش بوده و در حال حاضر به بزرگترین منبع تجارت ملی و بین المللی تبدیل گردیده است (عبدالملکی، ۱۳۷۸: ۱۳). باسبابا سیتیکارن در پژوهش خود به بررسی جوانب توریسم به منظور دستیابی به توسعه پایدار پرداخته است. وی می گوید توریسم فرصتی برای توسعه اقتصادی و توانمندی محلی است. همچنین این صنعت تاثیراتی منفی را نیز بر جنبه های گوناگون جامعه می گذارد. گردشگری و محیط طبیعی در رابطه متقابل با هم بوده و مشکلات گردشگری بر محیط زیست غالباً در فصول پیک گردشگری اتفاق می افتد (استریکن، ۲۰۰۲). به همین خاطر شناخت موانع این صنعت بسیار مهم است که در زیر به بعضی از این موانع می پردازیم.

موانع زیربنایی: مشکلات اقتصادی و وضعیت نابسامان مالی در کشورهای در حال توسعه را می توان یکی از بزرگترین موانع در بحث توسعه گردشگری نام برد. عدم وجود بسترهای مناسب حمل و نقل و نبود امکان خدماتی و رفاهی، دلیلی بر عدم توجه گردشگران به این مناطق بوده است. این موانع عبارتند از:

الف- حمل و نقل: یکی از بسترهای اجتماعی اقتصادی بوده است که با بهبود آن شرایط بهتری در توسعه گردشگری می توان داشت. جهت بهبود حمل و نقل بر پاره ای از مسائل آن باید توجه خاصی مبذول شود از جمله: توسعه و ارزیابی راهبرد قیمت گذاری، تعیین کثرت نقاط، درآمد و کثرت قیمتی، داده های در مورد کنترل کیفیت، تنظیم جداول برنامه ای، شناسایی انتظارات، میزان رضایت مشتریان، بررسی تاثیر احتمالی و زیست محیطی شبکه های حمل و نقل در جامعه میزبان، شناسایی بازار هدف، پیشبینی نیازهای آینده بخش حمل و نقل، مدیریت مسائل در این بخش» (کاظمی، ۱۳۸۵: ۲۲۶).

ب- اماکن اقامتی و رفاهی: هتل‌ها، مسافرخانه‌ها، رستوران‌ها و تمامی تسهیلات خدماتی، که در صنعت گردشگری به کار می‌رود جزء خدمات اقامتی می‌باشد. در بحث تسهیلات اقامتی توجه به چند معیار از اهمیت خاصی قرار دارد: بحث کیفیت، بحث قیمت و نزدیکی به منطقه گردشگری (همان).

پ- مراکز خدماتی دیگر: از مراکز خدماتی دیگر از جمله: مراکز بهداشتی درمانی مانند بیمارستان‌ها، مراکز امداد مثل آشنشانی و غریق نجات، پمپ بنزین‌ها، سرویس‌های عمومی و همچنین دسترسی به مراکز خرید می‌توان نام برد (همان).

موانع روبنایی

الف- اطلاع رسانی: تبلیغات و اطلاع رسانی از مباحث بسیار مهمی در اقتصاد به شمار می‌رود. آگاهی رسانی و تبلیغات امروزه با روش‌های متفاوتی در جهان برای جذب گردشگران انجام می‌گیرد و بیشترین تاثیر در جذب گردشگر داشته است. به روز بودن در آگاهی رسانی از جمله موارد موثر در توسعه گردشگری بوده است (کاظمی و دیگران، ۱۳۸۴: ۵۲). روشهای اطلاع رسانی عبارتند از:

مجموعه‌ی گردشگری (پکیج گردشگری)

برگه‌های تبلیغاتی (بروشورها)

بازاریابی توسط آژانسهای مسافرتی

اطلاع رسانی الکترونیکی (گردشگری مجازی)

تبلیغات تلویزیونی و ماهواره‌ای

ب- امنیت: امنیت یا احساس امنیت تاثیر زیادی در جذب گردشگران دارد، یکی از دلایل مسافرت رفتن به منطقه دیگر، احساس آرامش و دوری از استرس‌های زندگی می‌باشد؛ چنانکه گردشگران در یک منطقه، احساس امنیت نداشته باشند، بدیهی است که کمتر، مقصدشان را آن منطقه در نظر می‌گیرند؛ ولو جاذبه‌های زیادی داشته باشد (اسلامی دولابی و همکاران، ۱۳۸۹).

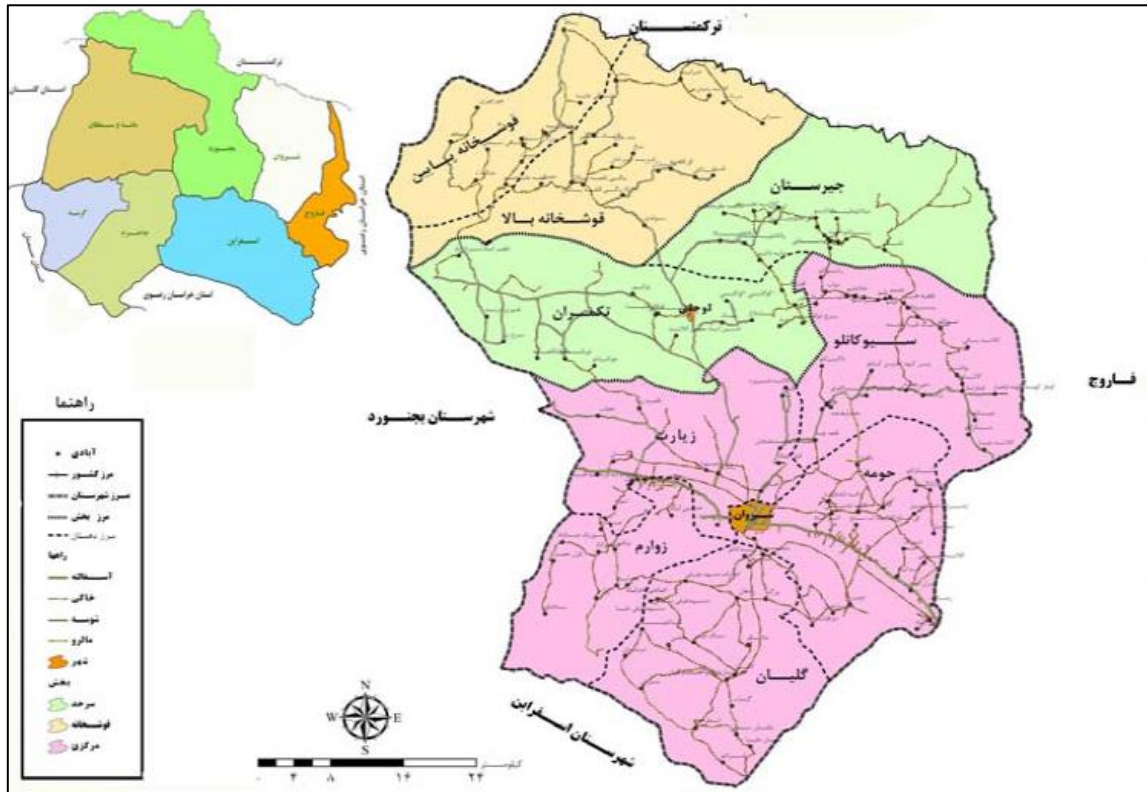
پ- سیاستگذاری‌ها و مدیریت: نوع مدیریت و سیاستگذاری‌های کلان دولتی اهمیت زیادی در توسعه گردشگری دارد. جهانگردی دانشی چند رشته‌ای است که اگر بدون انجام تجزیه و تحلیل‌های سیاسی دقیق، توسعه و تکامل یابد قطعاً کامل نخواهد بود (همان).

ت- آموزش: آموزش افرادی که تعامل نزدیک با جهانگردان دارند، از جمله راهنمایان تور، مهمانداران، رانندگان و غیره، از لحاظ نحوه برخورد، آشنایی دقیق با مناطق گردشگری و زبان از اهمیت خاصی برخوردار بوده است (همان).

محدوده مورد مطالعه

شهرستان شیروان در شمال شرقی استان خراسان شمالی قرار دارد که با شهرستان فاروج از شرق، شهرستان بجنورد از غرب، شهرستان اسفراین از جنوب و با کشور ترکمنستان از شمال حدود ۷۵ کیلومتر مرز مشترک دارد. از لحاظ موقعیت جغرافیایی این شهرستان بین ۴۷ درجه و ۲۷ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۱۸ دقیقه طول شرقی و ۱۴٪ و از لحاظ جمعیت ۱۹٪ کل جمعیت استان را به خود اختصاص داده است. این شهرستان از لحاظ وسعت دارای ۳ بخش، مرکزی سرحد قوشخانه و ۹ دهستان است و برابر آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال

۱۳۸۵ دارای ۱۵۶/۱۸۱ نفر جمعیت است (سند توسعه شهرستان شیروان، ۱۳۸۹: ۶)

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان شیروان

در شهرستان شیروان بیش از ۱۲۰ اثر و ابنیه تاریخی و باستانی وجود دارد که برخی از مهمترین آنها در جدول زیر آورده شده‌اند.

جدول ۱. مهمترین آثار تاریخی و گردشگری شهرستان شیروان

میزان بازدید مردم و گردشگری	اهمیت (قدمت، معماری و ...)	محل	نام اثر
۱۰۰۰۰	هزاره ۴-۵ قبل از میلاد	داخل شهر کهنه شیروان	تپه ارگ نادری
۵۰۰	هزاره اول قبل میلاد	روستا برزل آباد	تپه برزل آباد
۲۰۰۰	دوره اسلامی	روستا منصوران	تپه منصوران
۱۰۰۰	دوره اسلامی	روستا زیارت	تپه زیارت
۲۰۰۰	دوره اشکانی - ساسانی	روستا دوین	گبرخانه
۲۰۰۰	هزاره اول قبل میلاد	روستا دوین	تپه دوین
۱۰۰۰۰۰	غزنوی	روستا زیارت	امام زاده حمزه رضا
۵۰۰۰۰	دوره تیموری	روستا زیارت	بنای چهار تاقی
۱۰۰۰	دوره تیموری	روستا قلعه زو	قلعه تیموری
۵۰۰	دوره قاجاریه	روستا پیر شهید	حمام پیر شهید
۲۰۰۰	دوره قاجاریه	روستا زوارم	امام زاده بندر ابن عیسی
۵۰۰۰	۱۳۲۶	شهر شیروان	مسجد آذربایجانی‌ها
۱۰۰۰	عصر مفرغ	روستای سکه	تپه بی بی حنیفه

منبع: (سند توسعه شهرستان شیروان، ۱۳۸۹)

یافته های پژوهش

نوع تحقیق از نظر هدف، کاربردی است و از نظر نحوه گردآوری داده ها توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای جمع آوری اطلاعات پژوهش، مطالعات کتابخانه ای و میدانی انجام گرفته که ابزار های مطالعات میدانی، شامل مشاهده، مصاحبه و پرسش نامه بوده است. جامعه آماری این پژوهش را گردشگران و کارشناسان گردشگری شهرستان شیروان تشکیل می دهند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تکنیک تاپسیس استفاده شده است.

در روش تاپسیس، ماتریس $n * m$ که دارای m گزینه و n معیار می‌باشد، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این الگوریتم، فرض بر این است که مطلوبیت هر شاخص به طور یکنواخت افزایشی (یا کاهش) است. بدان صورت که بهترین ارزش موجود از یک شاخص نشان دهنده ایده‌آل مثبت بوده و بدترین ارزش موجود از آن مشخص کننده ایده‌آل منفی خواهد بود. همچنین شاخص‌ها مستقل از هم هستند. در ضمن فاصله یک گزینه از ایده‌آل مثبت (یا منفی) ممکن است به صورت اقلیدسی از (توان دوم) و یا به صورت مجموع قدر مطلق از فواصل خطی (معروف به فواصل بلوکی) محاسبه گردد، که این امر بستگی به تبادل و جایگزینی در بین شاخص‌ها دارد (Willis, Hepu, 2005:526). جهت بهره‌برداری از این تکنیک، مراحل زیر به اجرا گذاشته می‌شود.

با توجه به بررسی موانع گردشگری شیروان، ۱۲ معیار از وضعیت موجود گردشگری شیروان استخراج شده است که بعد از دادن امتیاز به هر معیار، ۱۲ معیار را به اعداد استاندارد تبدیل کرده و فاصله هر معیار را تا حد ایده‌آل و غیر ایده‌آل تعیین نموده و در نهایت به رتبه بندی معیارها می‌پردازیم. در این مرحله برای رتبه‌بندی هر یک از معیارهای مورد ارزیابی از تکنیک چند معیاره تاپسیس استفاده شده است که مراحل اجرای آن اینگونه است که: بعد از محاسبه وزن شاخص‌ها، اعداد نرمالیزه شده را در وزن هر یک از شاخص‌ها ضرب شده و ماتریس استاندارد داده‌ها ایجاد خواهد شد:

$$W_{mn} = W_n R_{mn} \quad W = \{W_1, W_2, \dots, W_n\}$$

تعیین راه حل ایده‌آل و ایده‌آل منفی:

در این مرحله با استفاده از داده‌های ماتریس استاندارد، بالاترین عملکرد (A+) و پایین‌ترین عملکرد (A-) هر شاخص از رابطه‌های زیر محاسبه می‌گردد:

$$A^+ = \{(Max Vij|j \in J)\} \quad A^- = \{(Min Vij-|i \in J^-)\} \quad i=\{1, 2, 3, \dots, n\}$$

$$A^- = \{(Min Vij|j \in J)\} \quad A^+ = \{(Max Vij-|i \in J^-\}\} \quad i=\{1, 2, 3, \dots, n\}$$

محاسبه اندازه فاصله هر گزینه از ایده‌آل و ایده‌آل منفی:

در این مرحله اقدام به تعیین معیار فاصله‌ای برای آلترناتیوهای حداکثر و حداقل می‌شود، که فرمول محاسبه آن به

شرح زیر می‌باشد:

$$d_{i+} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}$$

$$d_{i-} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}$$

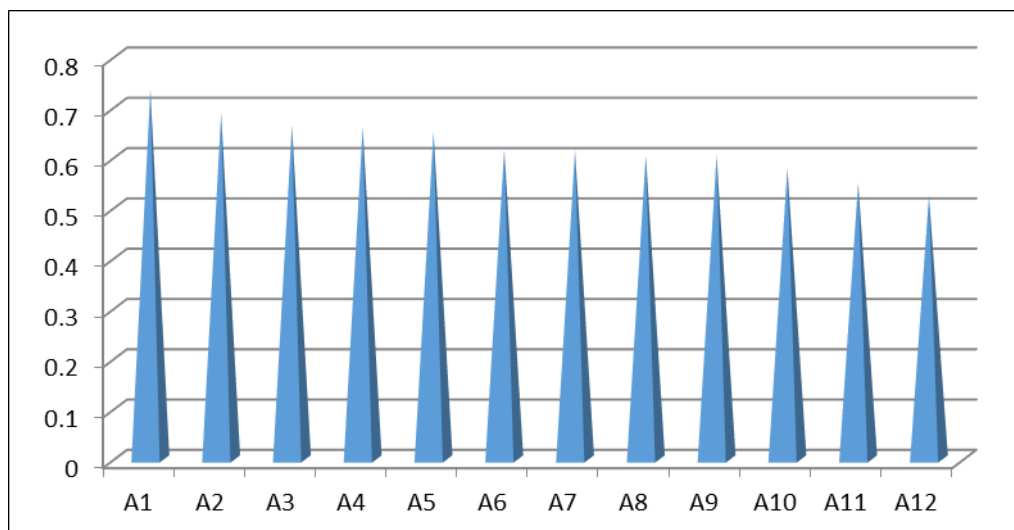

براساس فرمول بالا اقدام به تعیین فاصله نسبی تا برترین معیار می‌شود سپس براساس آن انواع معیارها از لحاظ حداکثر و حداقل رتبه بندی می‌شود.

جدول ۲. معیارهای موانع گردشگری شیروان

کد	معیارها	d_j^+	d_j^-	CLi	TOPSIS
A1	امکان افزایش درآمدهای شهرداری از طریق سرمایه گذاری در بخش گردشگری و تفریحی	۰/۲۵۲۷۹	۰/۰۴۰۶۸۱	۰/۶۱۶۷۵۲	۷
A2	تقویت هویت دانشگاهی شهر و تبدیل آن به یکی از مراکز مهم دانشگاهی استان	۰/۰۲۸۵۶۷	۰/۰۴۳۸۴۵	۰/۶۰۵۴۹۳	۹
A3	عدم برخورداری از مدیریت شهری یکپارچه در راستای جذب گردشگر	۰/۰۲۸۵۲۳	۰/۰۴۳۶۰۴	۰/۶۰۴۵۴۸	۱۰
A4	از بین رفتن باغات به عنوان جاذبه گردشگری شهر به دلیل کم آبی و خشکسالی	۰/۰۱۸۷۲۱	۰/۰۵۱۹۷۶	۰/۷۳۵۱۹۳	۱
A5	کمبود فضاهای فرهنگی گردشگری و تفریحی نظیر سینما، فرهنگسرا و .. در سطح شهر	۰/۰۲۲۲۳۹	۰/۰۴۳۳۱۲	۰/۶۶۰۷۳۸	۴
A6	ضعف امکانات بهداشتی و رفاهی و عدم برخورداری از مراکز اقامتی مناسب	۰/۰۲۲۸۷۷	۰/۰۴۲۸۴۳	۰/۶۵۱۹	۵
A7	عدم برخورداری از نیروی انسانی متخصص در زمینه گردشگری	۰/۰۲۷۶۳۲	۰/۰۳۸۰۶۱	۰/۵۷۹۳۷	۱۱
A8 A9	ضعف و نارسایی در سیستم حمل و نقل شهری اعم از ریلی و جاده ای	۰/۰۲۱۹	۰/۰۴۳۳۶۹	۰/۶۶۴۴۷	۳
	عدم سرمایه گذاری بخش خصوص در زمینه گردشگری به دلیل ریسک بالا و هدایت سرمایه ها به حوزه مسکن و ساختمان	۰/۰۲۹۳۵۶	۰/۰۳۹۰۵۵	۰/۵۷۰۸۸۶	۱۲
A10	ضعف و ناکافی بودن تبلیغات در زمینه جاذبه های گردشگری شیروان	۰/۰۲۴۱۷۹	۰/۰۴۱۷۶۷	۰/۶۳۳۳۴۹	۶
A11	عدم وجود سیاستهای موزون در مورد جذب سرمایه به ویژه در فعالیت های گردشگری	۰/۰۲۶۲۵۶	۰/۰۴۱۷۸۷	۰/۶۱۴۱۳۱	۸
A12	کاهش نقش عبوری شهر شیروان در اثر احداث کنار گذر شمالی و نتایج منفی آن بر فعالیت های گردشگری، خدماتی و اقتصاد شهر	۰/۰۲۲۰۰۷	۰/۰۴۸۷۵۱	۰/۶۸۸۹۸۶	۲

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۸

شکل ۲. رتبه‌بندی معیارهای مورد سنجش بر اساس مدل تاپسیس

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

در سال‌های اخیر گردشگری به عنوان راهکاری جدید برای رهایی از شرایط فقر، بیکاری، آشفته‌گی‌های محیطی و توسعه نیافتگی کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است. به نظر می‌رسد کشورهایی که از قابلیت‌های بالقوه مناسبی در این زمینه برخوردارند بتوانند توسعه گردشگری را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده و راه تکاملی را طی نمایند. از سویی دیگر رشد سریع صنعت گردشگری در نیم قرن اخیر فشار روزافزون بر محیط زیست را در پی داشته است و اولویت دادن به منافع اقتصادی ناشی از توسعه عنان گسیخته صنعت گردشگری و عدم توجه به توسعه و رشد هماهنگ گردشگری شهری و روستایی موجب خدشه دار شدن اصول توسعه پایدار در جوامع مختلف شده است و محیط زیست را با خطرات روزافزونی مواجه کرده است. شهر شیروان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و علیرغم برخورداری از وضعیت جغرافیایی خاص و طبیعت متنوع، برخورداری از پوشش‌های گیاهی و جانوری، برخورداری از آثار تاریخی و طبیعی متنوع از پتانسیل‌های بالقوه فراوان اکوتوریستی و توریستی فراوانی در عمل با تبعات مثبت و منفی رشد این صنعت مواجه است.

تحقیق حاضر با هدف شناسایی موانع موجود در گردشگری شهر شیروان صورت پذیرفت. بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان گفت که از معیارهای مورد ارزیابی شده از بین رفتن باغات به عنوان جاذبه گردشگری شهر به دلیل کم آبی و خشکسالی با کسب امتیاز ۰/۷۳۵ توانسته است در صدر معیارهای مورد بررسی قرار بگیرد و جایگاه نخست را به خود اختصاص دهد در همین راستا کاهش نقش عبوری شهر شیروان در اثر احداث کنار گذر شمالی و نتایج منفی آن بر فعالیت‌های گردشگری، خدماتی و اقتصاد شهر با کسب امتیاز ۰/۶۸۸ توانست جایگاه دوم را در بین معیارها به خود اختصاص دهد و معیاری که جایگاه سوم را به خود تخصیص داد می‌توان به ضعف و نارسایی در سیستم حمل و نقل شهری اعم از ریلی و جاده‌ای اشاره کرد و در نهایت اینکه معیارهایی عدم برخورداری از نیروی انسانی متخصص در زمینه گردشگری و عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوص در زمینه گردشگری به دلیل ریسک بالا و هدایت سرمایه‌ها به حوزه مسکن و ساختمان به ترتیب در پایین‌ترین رتبه قرار دارند. از این رو نتایج تحقیق با یافته‌های جعفریان (۱۳۸۸)، احمدی (۱۳۹۳) و علیزاده آذر (۱۳۹۴) همسو است. در این راستا برای

رفع موانع اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی که موجب عدم توسعه گردشگری شهر شیروان شده است، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- توسعه و ارتقاء ظرفیت عملکردی شهر به منظور افزایش فرصت های شغلی با استفاده از نیروی متخصص
- تجهیز زیرساخت های گردشگری و تاسیسات اقامتی و پذیرایی
- تقویت امکانات و فضاهای فراغتی (خدمات بین راهی، پذیرایی اقامتی و ...)
- استفاده بهینه از مراکز تاریخی و هویتی شهر و حوزه پیرامونی آن
- تقویت هویت دانشگاهی شهر و تبدیل آن به یکی از مراکز مهم دانشگاهی استان
- جلب مشارکت مردم و بخش خصوصی در تأمین مالی پروژها و طرح های اشتغال زا در راستای گردشگری

منابع

- احمدی فضل اله، نصیریانی خدیجه، ابادری پروانه (۱۳۸۷)، تکنیک دلفی: ابزاری در تحقیق، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، بهار و تابستان ۸۷.
- اسلامی دولابی، فیصل، شیخی، محمد، (۱۳۸۹)، بررسی جامعه شناختی موانع توسعه گردشگری در جزیره قشم، مجموعه مقالات ششمین همایش ملی فرهنگی - گردشگری خلیج همیشه فارس.
- الوانی، سید مهدی، دهشتی، زهره (۱۳۷۳)، اصول و مبانی جهانگردی، مطالعات ایرانگردی و جهانگردی، تهران.
- اندی درام، آلن مور (۱۳۸۸)، مقدمه ای بر برنامه ریزی و مدیریت اکوتوریسم، ترجمه محسن رنجبر، انتشارات آبیژ.
- ای.دی.دواس (۱۳۸۱)، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ ناییبی، نشر نی.
- بهزاد فر، مصطفی، زمانیان، روزبه (۱۳۸۶)، کاربرد تصمیم سازی چند معیاره فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه ریزی گردشگری، نمونه موردی: شهرستان نیشابور، نشریه بین المللی علوم مهندسی دانشگاه علم و صنعت ایران، ویژه نامه معماری و شهرسازی، شماره ۵، جلد ۱۸، زمستان ۱۳۸۶، صص ۱-۱۱.
- پوررستمی، مجتبی (۱۳۸۴)، ساماندهی صنعت توریسم در شهرهای متوسط، نمونه موردی، تنکابن، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- پیترمیسون (۱۳۸۷)، گردشگری اثرات، برنامه ریزی و مدیریت، ترجمه روزبه میرزایی و پونه ترابیان، انتشارات ترمه، تهران.
- خلیلوند، ح (۱۳۸۴)، نقش مثبت و منفی تفرج و سایر عوامل انسانی بر محیط زیست و پایداری زیستی پوشش گیاهی جنگل، مجموعه مقاله های اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه ی مازندران، نشر رسانش.
- جولیا شارپلی، ریچارد (۱۳۸۰)، گردشگری روستایی، ترجمه رحمت اله منشی و فاطمه نصیری، نشر منشی، تهران.
- چاک.وای. گی (۱۳۸۵)، جهانگردی در چشم انداز جامع، ترجمه علی پارسایان و سید محمد اعرابی، دفتر پژوهش های فرهنگی، تهران.
- حیدری چیانه، رحیم (۱۳۸۷)، مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- خاکساری، علی (۱۳۸۲)، نقش برنامه ریزی در توسعه گردشگری پایدار، سمینار بررسی سیاستها و برنامه های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، سازمان ایرانگردی و جهانگردی.
- درام، اندی و آلن مور (۱۳۸۸)، مقدمه ای بر برنامه ریزی و مدیریت اکوسیستم، ترجمه محسن رنجبر، انتشارات آبیژ، تهران.
- دهستانی، بهبود (۱۳۸۳)، برنامه ریزی کالبدی گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان آستارا)، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.

- زاهدی شمس السادات، (۱۳۸۸)، گردشگری و توسعه پایدار: ضرورت جاری سازی حفاظت محیطی در سیاست‌های توسعه گردشگری، فصلنامه مطالعات جهانگردی، شماره ۱۲.
- زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۲)، چالش های توریسم پایدار از منظر اکوتوریسم، مجموعه مقاله های بررسی سیاست ها و برنامه های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه علامه طباطبایی، اردیبهشت ۸۲، تهران.
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تاکید بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- زنگی آبادی علی، ابوالحسنی فرحناز (۱۳۸۷)، تحلیل فضایی، سطح بندی و برنامه‌ریزی مراکز اقامتی با استفاده از شاخص توسعه گردشگری (TDI)، فصلنامه مطالعات جهانگردی، شماره ۸.
- سجادی، سید محمد تقی (۱۳۸۴)، تاریخ و جغرافیای تاریخی رامسر، انتشارات معین، تهران.
- صدر موسوی، میرستار، دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۶)، ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۶۱، پاییز ۱۳۸۶، صص ۱۲۹-۱۴۳.
- طیبه، سید کمیل، بابکی، روح اله، جباری، امیر (۱۳۸۶)، بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۳۸-۱۳۸۳)، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی ویژه اقتصاد، سال هفتم، شماره بیست و ششم، پاییز ۸۶، صص ۶۵-۸۷.
- عبدالملکی، علیرضا (۱۳۷۸)، بررسی عوامل و جاذبه های گردشگری شهر همدان و نقش آن در تحولات این شهر، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت معلم تهران.
- علیزاده آذر کامران و همکاران، (۱۳۹۴)، تحلیلی بر وضعیت توسعه گردشگری و موانع عمده جذب گردشگر در شهرها، فصلنامه گردشگری شهری، شماره ۲.
- فدل‌دی‌ای (۱۳۸۵)، مقدمه ای بر طبیعت گردی، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، دانشگاه مازندران.
- فنی، زهره، محمد نژاد، علی (۱۳۸۸)، نقش مدیریت شهری در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: رامسر)، فصلنامه مطالعات جهانگردی، شماره ۱۱.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۰)، فرهنگ زیربنای جهانگردی پایدار در ایران، مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان، ویژه نامه اقتصاد و مدیریت.
- کوپر، کریس - جان، فلچر - گیلبرت، دیوید - ون هیل، گیلبرت (۱۳۸۰)، اصول و مبانی جهانگردی، ترجمه اکبر غمخوار، انتشارات فرآمد، تهران.
- گزارش مطالعات طرح توسعه و عمران شهر و حوزه نفوذ شیروان، (۱۳۹۵)، وزارت راه و شهرسازی اداره کل راه و شهرسازی استان خراسان شمالی
- محسنی، رضاعلی (۱۳۸۸)، گردشگری پایدار، در ایران، کارکردها، چالش ها و راهکارها، مجله علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال نهم، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۴۹-۱۷۱.
- محلای، صلاح الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- موحد، علی (۱۳۸۲)، بررسی و تحلیل الگوی فضایی توریسم شهری، مطالعه موردی: شهر اصفهان، پایان نامه دکتری دانشگاه تربیت مدرس.
- نسترن، مهین، ابوالحسنی، فرحناز، ایزدی، ملیحه (۱۳۸۹)، کاربرد تکنیک تاپسیس در تحلیل اولویت بندی توسعه پایدار مناطق شهری، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۸، صص ۸۳-۱۰۰.

- Cevat, T (2001) challenge of sustainable tourism development developing world: the case of Turkey, *Tourism management* 22 (2001) Received 4 April 1999; accepted 6 June 2000.
- Goodwin, H (1995) "Tourism and the environment" , *Biologist* (London) 1995 Vol. 42 No. 3 pp. 129-133, ISSN 0006-3347.
- Holden, A (2001) *Environment and Tourism*, Routledge, London and New York.
- Inskip, E (1991) *Tourism planning*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Jinyang, D; King, B and Bauer, T (2002) Evaluating natural Attractions for tourism, *Annals of Tourism Research*, vol. 29, No. 2, pp. 422-438, 2002 Elsevier.
- Logar, I (2010) sustainable tourism management in Crikvanica. Croatia: an assessment of policy instruments-tourism management 31 (2010)125-135.
- Sitikarn, B (2002) tourism impacts: key concerns for sustainability achievement school of management, Mae Fah Luang University. bussaba@mfu.ac.th.
- Teresa Garin-Munoz, Luis F. Montero-Martín (2007) tourism in the Balearic Island: A dynamic model for international Demand using panel data *Tourism Management* 28 (2007) 1224-1235, www. Scencedirect.com
- University of Dortmund (2001), sustainable regional development for tourism country Donegal, Republic of Ireland, faculty of spatial planning.
- Wallace, G.N. and Pierce, S.M. (1996) "An evaluation of ecotourism in Amazon, Brazil". *Annals of Tourism Research*, vol. 23.
- Zhang, H (2000) the sustainable Development of tourism in Lijiang science & technology; zhanghong 136@hotmail.com.